

Un judici sobre les aigües de Martorelles. Justícia, poder i molins a començaments del segle XI

Jaume Vilaginés Segura*

Resum: Un judici de l'any 1027 a Martorelles serveix per observar els canvis que es van produir en la societat dels comtats catalans a començaments del segle XI. El plet havia de dirimir el conflicte generat pel pas de les aigües que travessaven les propietats dels demandants i anaven a nodrir uns molins. El demandat adduïa que el rec funcionava des de feia temps, tot i que no podia demostrar-ho. Els litigants eren personatges poderosos que formaven part de l'entorn del president del tribunal, Gombau de Besora. Aquest va acabar amb la disputa a través d'un acord que no perjudicava cap de les parts. Era una manera de resoldre els conflictes que trencava amb la forma habitual de solucionar els litigis i esdevindria general més endavant. Gombau de Besora argumentava que la seva proposta impedia que s'haguessin de destruir els molins. Els molins eren una eina fonamental en el canvi que s'estava produint en el sistema de producció alimentari basat en els cereals. Les novetats en el sistema de producció venien determinades pel creixement demogràfic i econòmic del moment.

Paraules clau: *castrum*, cohereu, feu fiscal, Gombau de Besora, Justícia medieval, justícia vindicativa, *Liber Iudiciorum*, Martorelles, molins, recs

A trial on the waters of Martorelles. Justice, power, and mills at the beginning of the XI century

Abstract: A 1027 trial at Martorelles sheds light on the changes that took place in the Catalan society of counties at the beginning of the XI century. The lawsuit had to settle the fight issued from the waterways that went through the properties of the plaintiffs to power some mills. The defendant alleged that the canal had already been running for many years although he could not prove it. The litigants were power brokers from the entourage of Gombau de Besora, the president of the court. He ended the fight through an agreement that did not harm any of the parties. At the time it was an unprecedented way of solving a lawsuit, later it would become common. Gombau de Besora argued that his offer avoided the need of destroying the mills. Mills were crucial in changing the food production system based on cereals. The economic and demographic growth of the period ushered in innovations in the production system.

Keywords: *castrum*, coheir, feu fiscal, Gombau de Besora, Medieval justice, vindicatory justice, *Liber Iudiciorum*, Martorelles, mills, canals

* Historiador, jvilagin@xtec.cat

Article rebut el 22 d'agost de 2022; acceptat el 12 de setembre de 2022.

Introducció

10

L'any 1027, fa poc menys de mil anys, es va celebrar un judici en l'audiència de Gombau de Besora.¹ El motiu del judici era dirimir el dret de pas de les aigües que servien per moure uns molins, a la parròquia de Martorelles. Estaven enfrontats dos germans, Miró i Vives, d'una banda, i de l'altra Guanagold; en els dos casos representaven dos grups familiars, els membres dels quals compartien drets d'herència sobre els molins i sobre la resta del patrimoni familiar. La derivació de l'aigua per moure els molins de Guanagold havia de travessar la finca de l'altra part. Miró i Vives van iniciar el plet, que s'efectuà en el tribunal del senyor Gombau de Besora, probablement davant de l'església de Palaudalmanla (Montornès), on Gombau va convocar altres judicis.² El document situa el motiu de l'enfrontament a la parròquia de Martorelles. No dona cap altra referència geogràfica; només el nom d'una font que no podem identificar. Martorelles tenia fa mil anys una parròquia (Santa Maria de Martorelles) i una església (Sant Martí) que formava part d'un domini senyorial, el de Guillem, probablement el pare de Miró i Vives.³ El document del judici no concreta la localització, perquè un defecte del pergami ho impedeix. No obstant això, en el desenvolupament del text queda clar que la localització és a Marto-

relles. En altres documents posteriors els protagonistes tenen terres o n'adquireixen d'altres a Martorelles, a l'alçada on hi havia l'església de Sant Martí (actualment Can Sunyer).⁴ En un d'ells, els germans Vives i Miró compren unes propietats a Martorelles de dalt i també a prop del riu Besòs, on hi havia recs i tenia terres Guanagold.⁵

Tot això passava fa aproximadament mil anys. Aleshores, la Catalunya comtal s'enfrontava a uns canvis profunds i turbulents, que van modificar el seu futur, abocant-la al creixement territorial i més endavant a l'expansió política i econòmica per la Mediterrània (Salrach, 1987; Bonnassie, 1981). El judici ens informa de la manera com es resolien els conflictes en aquella Catalunya prefeudal; també, a través d'aquest judici, podem veure com s'organitzava políticament el país, en la vetlla dels propers canvis que van portar a la revolta dels potentats i a la creació d'una monarquia feudal; finalment, el judici ens permet analitzar el paper que van tenir els molins en la revolució econòmica que s'estava covant, vinculada a l'extensió de la cerealicultura, que havia de nodrir el creixement demogràfic i econòmic d'un territori en expansió.

Analitzarem el document del judici a través dels seus protagonistes. En primer lloc, parlarem

¹ JUCAME, 218

² JUCAME, 223 (1028)

³ JUCAME, 223 (1028)

⁴ DACB, 647 (1043), DACB, 689 (1045) i DACB, 704 (1046). Sobre la relació entre el topònim actual de Can Sunyer amb l'antiga església de Sant Martí, vegeu García-Pey, 1997, p. 77 i 106.

⁵ DACB, 689 (1045)

de Gombau de Besora, que era qui presidia el tribunal. Gombau de Besora fou un magnat que governà extensos dominis fiscals i posseïa un patrimoni privat molt gran, especialment al Vallès i, en concret a la zona de Palaudalmanla (Montornès). En segon lloc, parlarem del jutge Bonfill Marc, un dels eminents i cultes juristes que ajudaven a resoldre els contenciosos en el temps de la comtessa Ermessenda (975-1058), aplicant la llei dels gots (el *Liber Iudicum*). En tercer lloc, analitzarem els litigants: els demandants, els germans Miró i Vives, que es queixaven d'un rec que passava per la seva propietat i pertanyia a Guanagold, la part demandada. Veurem com tant un com els altres, tot i en aparença no semblar personatges preeminents, gaudien de patrimoni i formaven part de l'entorn del poderós Gombau de Besora, àrbitre del conflicte. Precisament, la disputa la va resoldre

el mateix Gombau, que presidia el tribunal. Gombau va imposar una solució salomònica, recuperant una antiga sentència també sobre el pas de l'aigua, però en aquest cas amb els papers canviats. La sentència tractava d'un rec il·legal de Miró i Vives, que perjudicava Guanagold. Finalment, reflexionarem sobre el paper del regatge i dels molins, que eren el motiu últim del conflicte, perquè l'aigua era l'energia motriu de les instal·lacions molineres, tant de Guanagold com de Miró i Vives. La molinaria de l'època, en expansió, ens mostra una societat en creixement demogràfic i econòmic (Bonnassie, 1981, vol. I; Salrach, 2004). La molta de cereals de manera extensiva en molins demostra el desenvolupament de l'intercanvi i del desenvolupament de nous nuclis urbans. La societat estava transformant-se i els molins n'eren una prova (Bonnassie, 1981, vol. II; Vilaginés, 2001).

11

Figura 1. Mapa de situació de Martorelles a començaments del segle XI. Cartografia: Jordi Bertran

Gombau de Besora, el president del tribunal

12

El judici es va dur a terme sota la presidència de Gombau de Besora, en “l’audiència del senyor Gombau”.⁶ Gombau de Besora va ser un dels personatges més poderosos dels comtats catalans a començaments del segle XI (Pladevall, 1975; Aurell, 1998). Era un magnat de la cort palatina: “*primate palatii comitis*” diu un document de 1018, que recull la permuta de les seves possessions a la rodalia de Barcelona a canvi de la meitat d’una extensa propietat de Viladordila (Montornès).⁷ Els primats de Palau eren un selecte grup de personatges, que formaven la cort del comte i la comtessa de Barcelona (Aurell, 1998, p. 217). Els assessoraven i els acompanyaven en la gestió política del comtat. La documentació ens informa que participaven especialment en la composició dels tribunals de justícia. Participaven en l’exercici de càrrecs importants en l’administració i per això mateix gaudien d’un poder econòmic i una influència en el territori molt notable. La majoria procedien de famílies de veguers, que eren els posseïdors de castells dels territoris que pertanyien al comte de Barcelona (comtats de Barcelona, Osona i Girona). Sunifred de Rubí era “veguer i primat nostre”, segons paraules posades en boca de la comtessa Ermessenda l’any 1017, quan el monestir de Sant Cugat va reclamar la usurpació dels seus drets dintre de la castellania de Rubí.⁸ L’organització administrativa dels comtats catalans es dividia en castells (*castrum/castra*) que tenien una

jurisdicció (*terminum*), encarregats a veguers (*vicarius/vicarii*). Els veguers disposaven de feus fiscals (*fevum sive fiscum*) on recaptaven impostos (Bonassie, 1981, vol. I). Els comtats tenien un vescomte. El de Barcelona residia a la ciutat i durant la primera meitat del segle XI la família que va posseir-ne el càrrec va destacar per les discrepàncies amb els diferents comtes, fins al punt d’arribar a produir-se un enfrontament directe durant el govern de Ramon Berenguer I, que va suposar una veritable rebel·lió al poder comtal (Ruíz-Doménec, 2006). Un dels membres més discòls de la família vescomtal va ser Mir Geribert, que es va proclamar príncep d’Olèrdola i es va casar amb la filla de Gombau, Guisla (Bonassie, 1981; Salrach, 2013).

Al contrari que el seu gendre, Gombau de Besora va ser un magnat fidel de la comtessa Ermessenda (Aurell, 1998; Pladevall, 1975). Ermessenda de Carcassona (975-1058) va ser esposa del comte Ramon Borrell (972-1017). Va sobreviure al seu marit, amb el qual compartia el poder a la cort comtal. Com a conseqüència de la vinculació que mantenia en l’exercici del poder, el seu marit li va cedir, en morir, la cogovernança dels comtats (Sobrequès, 1985, p. 21). Aquest llegat li va permetre dirigir-los en la minoria del successor, el seu fill, Berenguer Ramon I (1005-1035), i quan aquest va assolir la majoria d’edat, li va facilitar conservar un poder notable. Quan va morir el seu fill, també va tutelar la minoria del seu net,

⁶ JUCAME, 218 (1027): “in audientia domni Gondeballi”; “S+ Gondeballi in cuius audientia hoc definitum fuit”

⁷ DACB, 301 (1018)

⁸ JUCAME, 174

Ramon Berenguer I (1023-1076), i es va enfrontar a aquest quan el jove comte va esdevenir major d'edat (Pladevall, 1975, pp. 58-64). Ermessenda va ser una figura important de l'època en què va viure. Es va envoltar de personalitat eminents, com el bisbe Oliba de Vic, amb qui va col·laborar en iniciatives com la restauració de les seus de Vic i Manresa (Abadal, 1986). Diversos estudis sobre la seva persona i la seva trajectòria n'han destacat la gestió en els moment convulsos i decisius de la història que li va tocar viure (Pladevall, 1975; Aurell, 1998).

La comtessa Ermessenda va tenir un nucli de fidels seguidors entre els magnats que formaven la cort comtal, entre ells sobretot cal destacar Amat Elderic i Gombau de Besora (Bonnassie, 1981, vol. II, pp. 93-94). Gombau apareix en els grans actes polítics en què va participar la comtessa Ermessenda, especialment formant part de tribunals de justícia,⁹ i de forma activa representant els interessos de la comtessa en actes jurídics, com en la defensa de la pertinença de les esglésies de Montserrat al monestir de Ripoll.¹⁰ Gombau va estar al costat de la comtessa en tot moment, en el govern del comte Ramon Borrell, després, durant les minories de Berenguer Ramon I i de Ramon Berenguer I, i durant el temps

que va compartir el poder amb el fill i el net, i amb les seves consorts (Pladevall, 1975; Aurell, 1998). Algun historiador l'anomena "amic fidel" de la comtessa (Aurell, 1998, p. 217). En tot cas, a ella (i al comte Ramon Borrell) li devia gran part del poder que va acumular. Gombau provenia d'una família de veguers. El seu pare, Ermemir, tenia per concessió comtal els castells de Besora, Cull i Torelló (*Els castells catalans*, 1976, p. 97). Dos d'aquests tres castells formaven part del llegat que li va correspondre a Ermessenda en el testament del comte Ramon Borrell (Pladevall, 1975, pp. 50-51). Així doncs, Gombau fill d'Ermemir, heretava una situació social privilegiada. El seu pare havia engrandit el patrimoni familiar amb compres al Penedès, i ell ho va fer més encara, i va aconseguir acumular un poder notable en el Vallès, el Penedès i el Baix Llobregat (Ciu-rans, 2010, p. 19).

Gombau era el senyor del Vallès, quan va morir. Això vol dir que era el personatge que acumulava un patrimoni i una autoritat més gran en tot el territori vallesà. Això explica que tingués la facultat de presidir tribunals. El comte Ramon Borrell i la comtessa Ermessenda li van concedir un feu fiscal a la zona nord del Vallès, entre Caldes, Bigues, l'Ametlla i Palaudàries.¹¹ També

13

⁹ JUCAME, 153 (1010), JUCAME, 155 (155), JUCAME, 161 (1013), JUCAME, 169 (1016), JUCAME, 174 (1017), JUCAME, 178 (1018), JUCAME, 188 (1020), JUCAME, 211 (1025) i JUCAME, 244 (1032)

¹⁰ JUCAME, 205 (1023)

¹¹ Un judici sobre drets fiscals a prop de Sant Feliu de Codines de l'any 1000 prova que hi havia per aquella àrea un feu fiscal: JUCAME, 136. L'any 1058, en el pacte posterior al judici que van fer Mir Geribert i el comte Ramon Berenguer I, es recorda que Gombau de Besora va posseir un feu fiscal que abastava les esglésies de Bigues i Palaudàries, amb el feu comtal que s'hi incloïa, i els feus comtals que hi havia a les parròquies de Santa Eulàlia de Ronçana, Lliçà, l'Ametlla, Caldes, Sant Mateu de Montbui i Sant Feliu de Codines: PACB-RBorrell-RBI, 526.

en va posseir un altre a la zona de Palaudalmala (Montornès).¹² En els dos feus fiscals es van edificar castells, que van donar entitat a l'exercici de la seva autoritat. A la Catalunya comtal, els castells (*castrum/castra*) tenien un territori on el veguer exercia el poder delegat del comte (justícia, ordre públic i recaptació d'impostos). Els dos castells vallesans eren els de Montbui i el de Palaudalmanla.¹³ Coneixem el castellà del castell de Montbui, que signà en tres documents dels anys 1018, 1019 i 1027.¹⁴ El de Montbui va esdevenir a la mort de Gombau l'origen de la baronia de Montbui, pel pacte que van fer Mir Geribert i Guisla, filla de Gombau, amb el comte Ramon Berenguer I.¹⁵ El *castrum* de Palaudalmanla, probablement a prop del nucli de Palaudalmanla (Montornès), es va traslladar al castell (*castrum*) de Montornès (castell de Sant Miquel). Podria

ser que la ubicació de l'indret fos el mateix i simplement hi hagués un canvi de nom, com també va canviar de nom la parròquia de Sant Sadurní de Palaudalmanla, que va esdevenir Sant Sadurní de Montornès. Per documents posteriors a la seva mort, podem deduir que els seus dominis al Vallès també s'estenien per altres àrees de la plana vallesana, possiblement per concessions comtals.¹⁶

Gombau va ampliar el patrimoni familiar amb adquisicions al Penedès, on també va rebre feus, com els castells de Pacs i de Cubelles,¹⁷ i al Vallès, on va adquirir (per compra i permuta) una important propietat a Viladordila (Montornès) (Ciurans, 2010, pp. 18-19).¹⁸ Una part d'aquesta darrera possessió la va aconseguir per permuta amb el bisbe de Barcelona, de qui tenia també un extens feu, que consistia en el patronatge de diverses parrò-

¹² Probablement, hi havia a Palaudalmanla (Montornès) un feu comtal, a més de l'episcopal, que va ser confirmat pel bisbe Guislabert a la filla de Gombau, Guisla, l'any 1060, un cop ja morts Gombau i Mir Geribert (DACB, 1015). Hi ha una referència documental del feu comtal l'any 997, en una afrontació que diu: "*in ipso fiscale de villa vocitata Palatio Dalmanla*": CCar, 1383. Un indici eloqüent de l'existència del feu comtal és l'existència d'un *castrum*: "*Et ipsum castrum de Paladalmalla cum ipsos alodes et ipsos feus*": CSVMar, 1048 (1041).

¹³ "...tenuerint ipsos castros de Mont Boi et de Paladalmalla"; "*ipsos castellos id est Mont Boi et Paladalmalla*": CSVMar, 1048 (1041)

¹⁴ "*Raimundo de Monte Boi*": DACB, 304 (1018); "*Raimundo de castro Montis Boy vicario*": JUCAME, 182 (1019) i "*Raimundo vicario de Monteboy*": JUCAME, 218 (1027). La primera data ens dona una idea del moment abans del qual es devia aixecar el castell. Probablement, els dos castells es van erigir per iniciativa de Gombau de Besora, perquè en la donació que el magnat va rebre l'any 997 no s'esmenta l'edificació, ni el *castrum* de Montbui; l'origen del castell de Palaudalmanla és més difícil de determinar.

¹⁵ JUCAME, 330 (1058)

¹⁶ Concretament a Cardedeu: "*et ipsa meditate de ipsa aeclesia de Cardedol*": JUCAME, 330 (1041); i una part del castell del Far (Llinars del Vallès): CSVMar, 1048 (1041)

¹⁷ L'any 1012 en una afrontació d'una permuta s'esmenta "l'alou de Gombau en el terme de Pacs": Ermesèn, 38. L'any 1020 apareix signant com a Gombau de Pacs: JUCAME, 188. En el seu testament, va deixar el castell de Pacs a la seva filla Guisla: CSVMar, 1048 (1041). Gombau va comprar un alou en el terme d'Olèrdola entorn de Cubelles: CCar, 1496 (999); en el seu testament, va llegar el castell de Cubelles a les seves filles Ermengarda i Ermessenda: CSVMar, 1048 (1041).

¹⁸ A la localitat de Viladordila va comprar un extens alou l'any 997: CCar, 1383. L'any 1018 el bisbe Deusdat, amb el consens dels clergues de la canònica, va permutar la meitat de la localitat (alou), inclosa la meitat de l'església de Sant Jaume: DACB, 301.

quies del Vallès, de les quals rebia una part considerable del delme.¹⁹ Tota la descripció de les possessions de Gombau apareixen en el testament que va dictar quan volia dirigir-se en campanya a les veïnes terres musulmanes del sud, l'any 1041.²⁰ Segurament, allà va morir, però més tard, perquè després de la data del testament apareix en diversos documents. En el darrer hi surt com a marmessor de Bernat Gelmir, el senyor del castell de Lliçà, l'any 1053.²¹ Des d'aquest any fins a 1058, en què ja se l'esmenta en passat, com a difunt, es pot situar la seva mort.²² Entre 1041, data del seu testament, fins a 1053 es va dedicar amb la seva segona esposa Aurúcia a dotar el monestir de Sant Miquel del Fai. De fet, el monestir vallesà va ser la gran obra de Gombau (Pladevall, 1962). El va fundar a partir d'una donació del comte Ramon Borrell i la comtessa Ermessenda, l'any 997, en un lloc que ja tenia presència eclesiàstica (hi havia una església, la de Sant Miquel), i que admirava a tothom per la seva be-

llesa natural.²³ Els escrivans descriuen amb embadaliment les meravelles del lloc, que adjudicaven a la magnificència divina.²⁴ El comte va concedir l'espai per a la construcció i creació d'un monestir, que Gombau i les seues dues esposes (Guisla i Aurúcia) van mimar.²⁵ Gombau va exercir-hi el patronatge, és a dir, gestionava el patrimoni del cenobi i tutelava la vida monàstica.²⁶ Per aconseguir que la tasca dels monjos se cenyís al que demanava la regla benedictina, va encomanar el monestir a l'abadia de Sant Víctor de Marsella, l'any 1042.²⁷ En el testament de l'any 1041, Gombau començava descrivint el patrimoni de Sant Miquel del Fai, que ell gestionava com a patró.²⁸ El cedia a la seva filla Guisla i al marit d'aquesta, Mir Geribert. En el testament, Gombau posava moltes condicions a la parella perquè gaudissin del seu llegat (del monestir, però també de les altres deixes). No es refiava del seu gendre. Amb raó, perquè aquest va convertir el llegat del seu sogre, en gran part format per delegacions

15

¹⁹ El feu episcopal consistia bàsicament en la meitat del delme de diverses parròquies. Ho sabem per la confirmació del feu que va fer el bisbe Guislabert a Guisla, un cop morts Gombau de Besora i Mir Geribert, que el va heretar: DACB, 1015 (1060). Abans, en el seu testament esmenta els feus episcopal de manera genèrica: "et ipsos feus et ipsas parrochias que tenet in comitatu Barchinonense, episcopales et comitales": CSVMar, 1048 (1041).

²⁰ CSVMar, 1048 (1041)

²¹ DCAB, 836

²² En el judici que els comtes Ramon Berenguer I i Almodis van mantenir per resoldre el greu conflicte amb Mir Geribert apareix esmentat Gombau en passat: "ipsum fevum comitale quod tenuit Gondeballus et habuit per comitem" (JUCAME, 330, 1058)

²³ CCar, 1407 (997)

²⁴ "domum sancti Michaelis archangelis caenobii ciuius... basilica est consecrata et mirabiliter manu dei facta": CSVMar, 1046 (1034)

²⁵ CSVMar, 1049 (1006), CSVMar, 1046 (1034), CSVMar, 1048 (1041) i CSVMar, 1050 (1044)

²⁶ "ut predicto caenobio quod superius diximus cum omnia quod habet et possidet, vel in antea adquisierit, sub nostra gubernatione vel tuitione, ad honorem vel aedificationem cenobii iam memorato archangelo": CSVMar, 1049 (1006)

²⁷ CSVMar, 1051 (1042)

²⁸ CSVMar, 1048

de funcions públiques (feus fiscals i episcopals), en patrimoni personal, exercint la violència de manera arbitrària i saltant-se la legalitat que protegia els pagesos vallesans, en concret els privilegis que gaudien des d'èpoques pretèrites (*franchitates del Vallès*).²⁹

El judici de Martorelles es va dur a terme en una audiència que no era gaire habitual. Els tribunals els solien presidir els comtes, o els seus delegats (vescomtes o veguers), i els bisbes (Salrach, 2013, p. 21). També alguns monestirs acollien judicis, com passava en el cas de Sant Cugat del Vallès (Salrach, 2013, p. 25). Gombau de Besora va presidir en la seva audiència diversos judicis. Ens en consten cinc.³⁰ Gombau era un magnat i exercia un enorme poder per delegació de l'autoritat comtal al Vallès i, per això, s'entén que tingués una audiència pròpia i presidís judicis, tots ells amb afectacions en el Vallès. Els judicis se solien celebrar davant l'entrada d'una església, com va passar l'any 1028: "*in porticu Sancti Saturnini aecclesiae, site in Palacio de Almanla vel in eius confinio*".³¹ També l'any 1000, se'n va celebrar un altre presidit per Gombau davant l'església de Sant Feliu de Codines.³² En un altre cas, l'audiència es va dur a terme a prop del lloc on es trobava el mo-

tiu de la discòrdia, "sota uns arbres a prop del rec moliner" (1019).³³ L'acta d'aquest judici es va fer a Barcelona, com explica l'escrivà, el jutge Ponç Bonfill Marc. Els llocs on es trobaven les disputes i, quan s'especifica, els llocs on se celebraven els judicis (Sant Feliu de Codines, curs del riu Besòs, Martorelles i Palau-dalmanla (Montornès)) estaven en l'àrea on hi havia els dos feus fiscals que Gombau gaudia per cessió del comte, la zona del castell de Montbui i la del de Montornès (Palau-dalmanla), la qual cosa demostraria que dintre de les atribucions del feu fiscal hi havia l'exercici de la justícia.

Gombau de Besora apareix en la llista de "magnats" que el compilador dels Usatges (*Usatici Barchinonae*) va enumerar com la dels membres de la cúria comtal que van donar el vistiplau a la reforma legislativa iniciada per Ramon Berenguer I (Bastardas, 1984, pp. 52-55). Molt probablement el compilador va esmentar els noms, que es recordaven quan ell vivia, dels personatges més preeminents de la cort comtal del període de la primera meitat del segle XI. En la llista també hi apareix el jutge Bonfill Marc, que va portar el plet de 1027 a Martorelles i va dirigir quatre dels judicis que coneixem de l'audiència de Gombau.³⁴

²⁹ Les Franqueses del Vallès provenien de privilegis que els emperadors carolingis havien concedit als habitants del Vallès, també del Penedès i inicialment de la resta del comtat de Barcelona (Vilaginés, 1987, p. 31). Mir Geribert les va infringir de forma violenta, com es descriu en el judici de 1058: JUCAME, 330.

³⁰ JUCAME, 136 (1000), JUCAME, 182 (1019), JUCAME, 218 (1027), JUCAME, 223 (1028), JUCAME, 243 (1032)

³¹ JUCAME, 223 (1028). Sobre el tema: Rodenbusch, 2021, p. 58

³² JUCAME, 136 (1000)

³³ JUCAME, 182 (1019)

³⁴ Els judicis són: JUCAME, 182 (1019), JUCAME, 218 (1027), JUCAME, 223 (1028), JUCAME, 243 (1032)

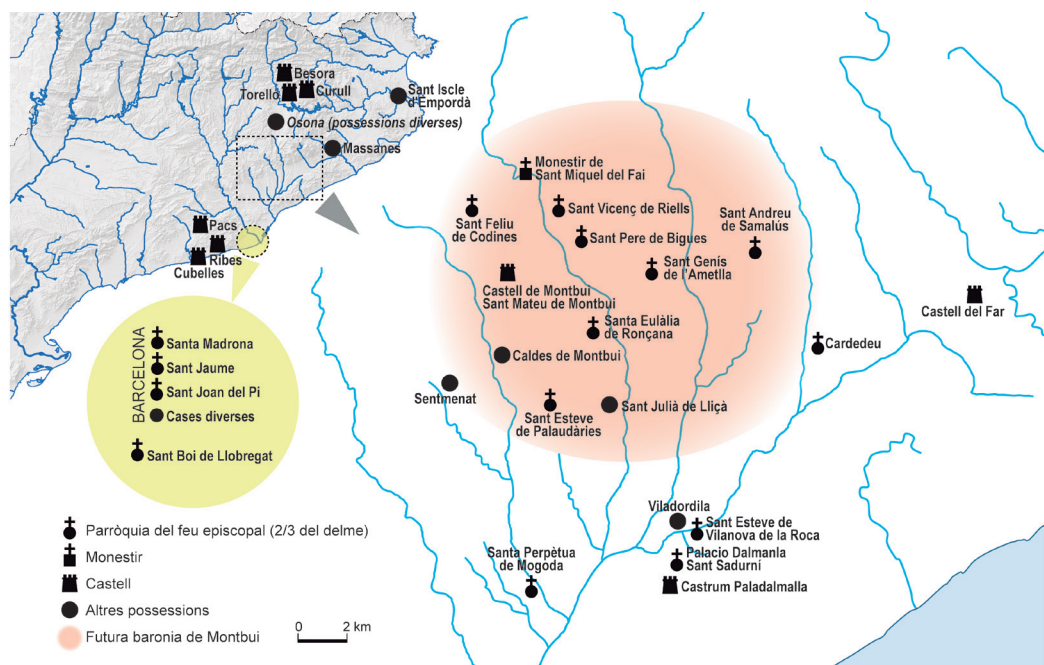

Figura 2. Possessions de Gombau de Besora. Cartografia: Jordi Bertran

Bonfill Marc, el jutge

Bonfill Marc o Ponç Bonfill Marc (Font i Rius, 2003, p. 87-100) és qui encapçalava el grup de persones que formaven el tribunal que havia de jutjar el cas de les aigües de Martorelles. Ell era el jutge encarregat d'assessorar legalment el tribunal. A la seva funció processal s'hi va afegir la tasca de redactar el document final. Els jutges solien ser també els que redactaven les actes judicials (Font i Rius, 2003, p. 77); eren per tant, jutges i escriptors: "*Poncii cognomento Bonifilii, clericis et iudicis qui haec scripsit die et anno quod supra*".³⁵ Ponç Bonfill Marc era fill d'Ervigi Marc, un altre jutge eminent de la cort comtal (Font i

Rius, 2003, pp. 82-87). Com el seu pare, era clergue; va ser canonge de la catedral. També, com el seu pare, Bonfill Marc s'havia format en l'escola jurídica de la catedral de Barcelona. Des de finals del segle X i durant el segle XI, trobem un seguit de jutges amb una alta qualificació professional que es van formar a l'escola de la catedral barcelonina (Font i Rius, 2003). Entre ells també hi havia els jutges Bonsom i Oruç (Font i Rius, 2003, pp. 78-82; Mundó, 2003). Es va tractar d'un grup de grans coneixedors de la llei que van exercir una influència notable en la societat, perquè van dur una activa i extensa tasca professional. El jutge Ponç Bonfill,

³⁵ JUCAME, 218 (1027)

també com el seu pare, va exercir una influència notable en l'àmbit del poder. Va formar part de la cort comtal, fins al punt que se l'anomenava "jutge de palau", títol que cap altre va assolir (Font i Rius, 2003, p. 95).³⁶ El jutge Bonfill Marc també va ser un estret col·laborador de la comtessa Ermessenda. Va formar part del grup del seu entorn que va donar suport a la seva política i va estar al seu costat en l'exercici del poder; també va ser preceptor del comte Berenguer Ramon (Pladevall, 1975, p. 41). La comtessa Ermessenda, el grup de magnats que li feien costat, entre ells Gombau de Besora, i els jutges palatins, defensaven un model d'organització política i legal en què la llei del visigots, la llei d'origen romà que el regne visigot havia adaptat i codificat (*Liber Iudicum*), era la referència legal que havia d'imperar (Bonnassie, 1981, vol. II; Salrach, 2013). De fet, les citacions al *Liber* en les actes jurídiques dels segles X i XI són molt abundants (Zimmermann, 1973, p. 244). Després continuen però ja són molt menys.³⁷ L'aplicació generalitzada del codi legal visigòtic va promoure les reproduccions del *Liber*, els exemplars del qual sabem que eren nombrosos (García, 2003). Un manuscrit de l'època que recull la llei visigoda és el *Liber Iudicum popularis*, que va ordenar redactar el jutge Bonsom l'any 1010 (Alturo et al., 2003). El llibre produeix l'articulat del codi, amb

adaptacions a la realitat de començaments del segle XI.

El model legal i polític que defensaven la comtessa i els seus partidaris es basava en una administració pública sotmesa a la potestas comtal i en l'exercici de la llei antiga que garantia el poder públic (Bonnassie, 1981, vol.II; Salrach, 2013). Aquesta visió l'estaven posant en qüestió molts sectors de la societat comtal de la primera meitat del segle XI, especialment entre les elits, partidàries del que s'anomena, des de l'antropologia, la justícia vindicativa, que proposava potenciar l'acord i la mediació entre les parts i la restauració de l'ofensa, més que la punició, que és més pròpia d'un codi legal rígid i d'un sistema judicial vinculat amb ell (Terradas, 2019). Una manera alternativa de resoldre els conflictes era el judici de Déu, en la qual per dirimir una disputa es podia recórrer a una ordalia (una prova que mostrava la voluntat de Déu) o a un combat judicial (Rodenbusch, 2021, pp. 210-306; Salrach, 2021, pp. 37-38). Precisament, l'any 1018 es va produir la disputa per l'alou d'Ullastret entre la comtessa Ermessenda i el seu fill, el comte Berenguer Ramon I, menor d'edat, amb el comte Hug d'Empúries.³⁸ En el judici hi van ser presents Gombau de Besora, amb molts altres magnats, i Ponç Bonfill Marc, que va dirigir el judici i en va redactar l'acta. El comte emporità va proposar que per resoldre la causa s'orga-

³⁶ JUCAME, 223 (1028)

³⁷ En 62 casos se cita la llei fins a 1100, i en 14 ocasions de 1100 a 1200: Zimmermann, 1973, p. 244

³⁸ JUCAME, 178

nitzés un combat entre cavallers. La comtessa s'hi va negar perquè "la llei gòtica no ho permetia". L'actitud de la comtessa demostra el seu posicionament ferm en defensa de l'antiga legalitat. Al seu costat es trobaven, entre d'altres, Gombau de Besora i el jutge Bonfill Marc.

Tot i això, en les primeres dècades del segle XI ja comencen a introduir-se canvis en la pràctica judicial, que ens situen en una època de transició (Salrach, 2021; Matthews, 2021). Eren novetats que reflectien una nova forma d'entendre la justícia, que els mateixos juristes palatins acceptaven. L'ordalia va esdevenir una pràctica que es va introduir com una solució jurídica vàlida. En alguna ocasió el monestir de Sant Cugat hi va recórrer per resoldre conflictes; en un judici on es va aplicar, el tribunal estava presidit pel jutge Bon-som.³⁹ També en el manuscrit del *Liber* que va publicar el mateix Bon-som, hi apareixen una fórmula ordàlica i uns protocols d'aplicació de les ordalies de l'aigua freda i la *caldaria* (aigua calenta), la qual cosa demostra que la pràctica d'aquesta mena de proves no devia ser un fet ocasional (Alturo et al., 2003, p. 791-799).

En el redactat del document que tractem, Ponç Bonfill recull diversos moments del judici.⁴⁰ En la presentació, explica la *petitio*, la demanda producte de la "*magna altercatio*" entre les parts. Ens informa quines eren aquestes i les ascendències familiars respectives, que expliquen l'origen del conflicte. Els demandants eren Miró i el levita

Vives, fills de Guillem. El demandat era Guanagold, fill de Sindred. Tant Guillem com Sindred havien construït molins a la riba del Besòs. Els seus descendents, les dues parts del conflicte, havien heretat els molins respectius. També Bonfill ens enumera la composició del tribunal, que es va constituir sota la presidència del magnat ("*in audientia domni*") Gombau de Besora. El tribunal estava format pel mateix jutge Bonfill i un seguit de personatges ("*idonei viri*") que s'esmenten parcialment (apareixen deu noms). Els *idonei viri* o *boni homines* eren personatges (homes bons) amb reconegudes virtuts morals i acceptació social que formaven part dels tribunals de justícia (Rodenbusch, 2021, p. 148-161). La seva participació en els judicis servia per donar un caràcter públic i comunitari al procés judicial, encara que les sentències solien dictar-les el president o els jutges professionals.

El document ens aclareix el motiu de la disputa: "pel curs de les aigües (que van) al molins construïts per Sindred", el pare del demandat. Tot seguit, seguint l'estructura dels judicis de l'època, el document recull la intervenció de Guanagold, el demandat, que va al·ludir el dret que l'assistia en el cas que el curs d'aigua hagués passat per l'alou dels demandants des de feia trenta anys.⁴¹ Llavors, la reclamació dels demandants perdria qualsevol raó de ser. Guanagold volia demostrar-ho amb testimonis. Bonfill ens explica que Guanagold no va poder

19

³⁹ JUCAME, 106

⁴⁰ Sobre les parts dels judicis altmedievals: Salrach, 2013, p. 30-38

⁴¹ LIBER, X, 2

provar legalment la seva posició, perquè no devia tenir ni escriptures ni els testimonis en què basava la seva argumentació. El judici semblava que s'abocava a una sentència fàcil en favor dels demandants.

No obstant això, Bonfill explica que en aquell moment es va presentar una sentència judicial anterior que condemnava el pas d'un rec que portava als molins de Miró i Vives, els demandants, que s'havia construït fraudulentament, perjudicant Guanagold. El cas estava clar, a través de documents escrits, inclòs un pacte d'estabilitat, és a dir, el reconeixement per part del pare de Miró i Vives, Guillem, que el rec anava en contra dels drets de Guanagold. Llavors, va intervenir Gombau, que presidia el judici, i com a senyor de les dues parts va demanar que Miró i Vives no impedissin el pas de l'aigua del rec de Guanagold, ans al contrari signessin un pacte de fermesa permetent aquest pas. Efectivament, així es va fer. Al final del document que redactava Bonfill Marc hi ha el compromís per part de Miró, Vives i els seus familiars (cohereus) de permetre el pas del rec de Guanagold pel seu alou: "aquest pacte de fermesa i de seguretat, pel qual des d'avui i en endavant us sigui lícit a vosaltres (Guanagold i cohereus) i els vostres successors portar aquesta aigua fins als molins que molen, pel nostre alou, segons la vostra voluntat...". Gombau volia impedir que la solució del conflicte acabés amb la destrucció dels molins. Per

això, calia arribar a un acord. Per un costat, Miró i Vives havien de renunciar a la reclamació que feien contra el rec de Guanagold i el compromís havia de ser clar i ferm. Per altra banda, Gombau va manar que Guanagold permetés que l'aigua arribés als molins de Miró i Vives. Determinava l'espai per on podia discórrer l'aigua i la possibilitat de posar més terres de regadiu en cultiu. Finalment, en el pacte instigat per Gombau es determinaven les penalitzacions en cas d'incompliment de l'acord.

Gombau proposava una solució de pacte, en què les dues parts sortien guanyant. Ho feia imposant la seva superioritat social i política. Ell era el senyor ("*patronum eorum*").⁴² Així ho recalca el jutge Bonfill quan Gombau demana a Miró i Vives que acceptin el pas de l'aigua pel seu alou. Bonfill no fa servir el vocabulari feudal, ni Gombau era el *dominus* o *senior*, ni els litigants els *homines*. No obstant això, el jutge Bonfill deixava clar que Gombau estava per sobre dels litigants, fent servir un terme antic, i per això la llei quedava en un segon pla. El millor era pactar. Cap de les dues parts imposava el seu dret, que perjudicava l'altre i, en el total, totes dues sortien guanyant. L'acord permetia un benefici mutu, que com deia Gombau impedia que les instal·lacions molineres acabessin inutilitzades. El document recull les condicions de l'acord, que confirmen parcialment una sentència anterior. Al final d'aquest document,

⁴² El terme *patronum* que usa el jutge Bonfill era el que els pagesos utilitzaven a l'Antiguitat tardana per referir-se al senyor latifundista que els controlava i protegia (Brown, 2021, p. 60).

el jutge Bonfill Marc redacta la definitiu, *recognitio o exvacuatico*, és a dir, la devolució i cessió dels drets a l'altra part, que signen els demandants, Miró i Vives, tal com els havia demanat el president del tribunal i senyor, Gombau de Besora.⁴³ El reconeixement dels demandants era una condició legal per completar el pacte i tancava el procediment legal que els demandants havien iniciat.

Els litigants, Guanagold i els seus cohereus, i Miró i Vives i els seus cohereus

El president del tribunal, Gombau de Besora, senyor dels litigants (*"patronum eorum"*) va convertir el judici, que en un principi es decantava clarament a favor dels demandants, en un pacte. Adduïa una sentència anterior, que perjudicava els demandants i, a través d'ella, obligava Miró i Vives a retirar la seva demanda d'impedir el pas de l'aigua pel seu alou. En contraprestació demanava a Guanagold d'acceptar que el rec dels demandants, que havia estat denunciat en un judici anterior, continués funcionant.

Qui eren els litigants? La manca d'identificadors socials de les parts dificulta que puguem conèixer la condició social que tenien un, Guanagold, i els altres, Miró i Vives. Tampoc la manca de cognoms no ajuda. En l'època del judici les persones tenien un sol nom. Es començava a citar el nom del pare, que servia per distingir la persona en el cas d'homonímies (Moreu-Rey, 1993, pp. 68-72). En el docu-

ment, Miró i el seu germà Guillem (un altre germà de Miró i Vives) signen acompanyant el seu nom amb el del seu pare: "*Mironis Guilelmi*" i "*Guilelmi Guilelmi*". La referència a l'ascendent masculí es va generalitzar quan la filiació agnàtica es va imposar, substituint la cognàcia; és a dir, quan el fill primogènit va acumular el gruix de la successió i les famílies esdevenien llinatges en què la concentració patrimonial era la garantia de la supervivència temporal del llinatge (To, 1997, p. 234-241). En el cas que ens ocupa, encara predominava la successió cognàtica i els fills heretaven per igual (també, les dones). El punt de mira familiar estava en el present: repartir horitzontalment. En canvi, més endavant, quan es consolidin els llinatges, el punt referencial va esdevenir vertical, cap el futur i també cap al passat. Les memòries genealògiques fidedignes o fantàsiques esdevindran en el futur una manera de prestigiar els llinatges (Ruíz-Doménec, 1984)

La llei visigoda no distingia socialment entre els possibles litigants. La llei s'aplicava sense considerar si l'interessat era un membre poderós o preeminent de la societat o un petit propietari aloer. Només separava les persones de condició servil, els esclaus, de la resta, les de condició lliure (Salrach, 2013, p. 236). Els pagesos aloers podien reclamar a l'autoritat els seus drets i sortir guanyadors del litigi, com va passar l'any 1000.⁴⁴ Gombau de Besora va rebre la reclamació de Quinte-

21

⁴³ "*Ut nullam intentionem facerent transeundi aquam unde molant molina predicti Guandalgaudi et coheredum illius, sed adhibito facto firmitatem exinde illis facerent, sicuti et fecerunt*" JUCAME, 218 (1027).

⁴⁴ JUCAME, 136

la i Honrada que es queixaven que una vinya de la seva propietat no havia de pagar impostos a Gombau, perquè era de condició franca. Els habitants del territori del Vallès, com d'altres parts del comtat de Barcelona, havien rebut un privilegi de l'emperador Carles el Calb, l'any 844, confirmant un d'anterior de Carlemany, que els alliberava de pagament de serveis i càrregues tributàries (Vilaginés, 1987, p. 31). Aquestes franqueses (*franchitates*) van ser corroborades pel comte Berenguer Ramon I, l'any 1025, probablement perquè els magnats i els comtes havien iniciat un procés gradual d'eliminació de les mateixes.⁴⁵ Gombau havia considerat que la vinya era territori del feu fiscal que ell administrava i els propietaris ho negaven. Les capitulars carolíngies eren també norma legal, per tant calia complir-les. Gombau va actuar amb l'equanimitat que l'imposava la llei i va acceptar que uns testimonis testifiquessin sota jurament que la vinya no havia retut serveis ni pagat impostos en els trenta anys anteriors, que era el temps que la llei goda marcava per considerar legals qualsevol ús.

En la mateixa línia, les reclamacions de comunitats vilatanes contra magnats tenien acollida en la cúria del comte, que reconeixia els seus drets quan la llei els assistia. Els habitants de Vilalba, l'any 1013, van acudir al comte de Barcelona queixant-se per un prat que el comte havia cedit a Rigol, un potentat, i que aquest havia convertit en un camp en detriment dels vilatans.⁴⁶

El comte va acceptar la queixa dels habitants de Vilalba, perquè els assistia la raó, malgrat que la sentència perjudicava un potentat que ell havia beneficiat.

La llei dels visigots no agradava als poderosos. Primer perquè establia un igualitarisme legal, que volien substituir per una realitat jurídica que reconegués la seva condició social preeminent (Salrach, 2013). Els Usatges, el codi legislatiu que es va començar a forjar en el palau del comte de Barcelona en l'època de Ramon Berenguer I (segona meitat del segle XI) i va culminar un segle més tard, va recollir les diferències socials que els poderosos demanaven. Si abans només es distingia entre lliures i esclaus, amb els Usatges els magnats i els milites (els vassalls dels magnats) eren diferenciats per la llei, entre ells i respecte de la resta de la societat (Bastardas, 1984). Els Usatges plasmaven legalment les desigualtats que la nova societat havia anat creant.

Una altra raó del rebuig dels potentats al codi visigòtic era el tipus de justícia que aquest plantejava. Els potentats defensaven una justícia més conciliadora, de pacte entre les parts, que acceptés els fets consumats i, en el fons, els beneficiés. Era una justícia d'arbitratges i convinences, en què el jutge o els jutges actuaven d'intermediaris i de mitjancers (Bonnassie, 1968; Kosto, 2001). Gombau de Besora es va comportar d'aquesta manera en el judici de Martorelles, anticipant la futura justícia vindicativa dels magnats (Terradas, 2019). En

⁴⁵ PACB-RBorrell-RBI, 168

⁴⁶ PACB-RBorrell-RBI, 105

el judici de Martorelles, l'aplicació de la llei visigoda es va deixar en un segon terme, perquè abocava a una solució poc pràctica: una de les parts sortia perdent i havia una part guanyadora. La justícia antiga portava a una resolució del conflicte de les aigües de Martorelles que perjudicava les dues parts, perquè els guanyadors havien de renunciar al mateix que havia de renunciar el perdedor del judici en qüestió, per una anterior sentència. Era millor saltar-se el procediment habitual, i l'aplicació estricta de la llei, i compondre una solució pactada.

La redacció del jutge Bonfill Marc no classificava socialment les parts en litigi. De tota manera, hi ha evidències en altres documents que demostren que els litigants no eren pobres pagesos, sinó que es tractava de propietaris rellevants. Informació del mateix judici i d'altres documents posteriors ens ajuden a classificar els litigants com a membres d'una aristocràcia local, probablement vinculats a l'entorn de Gombau de Besora. Quan el president del tribunal permetia que l'aigua que mouria els molins de Miró i Vives pogués servir per regar un nou camp, les feines agràries les havien de fer pagesos de la zona, no pas Guanagold o la seva família, que eren els que rebien la concessió. Això vol dir que Guanagold tenia prou terres per permetre's contractar pagesos que cultivessin els seus camps. En el cas de Miró

i Vives també ens trobem amb una família de certa entitat social. Un any més tard del judici esmentat, el jutge Bonfill Marc va redactar l'acta d'un altre litigi que es va celebrar a Palaudalmanla en l'audiència de Gombau de Besora.⁴⁷ En ell, Miró Guillem s'enfrontava a la seva mare per l'herència de Guillem, el seu pare, que consistia en possessions a Martorelles ("*ipsum solarium cum trileis et terrulis que in circuitu sunt, et domibus et ecclesiam Sancti Martini*"). La ubicació de les possessions de Miró Guillem (Martorelles de baix; l'església de Sant Martí és una bona referència) i el mateix nom de Miró permeten identificar-lo com el protagonista del judici que estem comentant. També hi ajuda el fet que el pare, Guillem, estigués mort l'any 1028, com ho estava en el judici de 1027. Les possessions del pare de Miró ens permet pensar que es tractava d'un propietari, amb cert poder econòmic (posseïa una església pròpia) i certa consideració social.⁴⁸ Més endavant, els anys 1043, 1045 i 1046 els germans Miró i Vives van comprar diverses propietats a Martorelles.⁴⁹ En totes, Vives apareix amb el cognom Guillem, la qual cosa acaba de confirmar que es tractava dels protagonistes del judici de 1027. En una ocasió, a Miró se'l descriu com a senyor: "*Vives Guillemus et fratri suo domno Mironne emptores*".⁵⁰ L'any 1019 els germans Vives, levita, i Miró van ser uns dels "*virii idonei*" que van formar

23

⁴⁷ JUCAME, 223 (1028)

⁴⁸ Probablement, Guillem havia rebut l'església de Sant Martí del bisbe de Barcelona, Aeci, l'any 1005, en una permuta: DACB, 68.

⁴⁹ DACB, 647 (1043), DACB, 689 (1045) i DACB, 704 (1046)

⁵⁰ DACB, 647 (1043)

part del tribunal que presidia Gombau de Besora que va dirimir sobre unes terres a la riba del Besòs.⁵¹ Que Vives i Miró participessin en el tribunal de Gombau mostra que eren personatges preeminents de la societat de la zona, perquè eren els magnats els que col·laboraven en es judicis (Bowman, 2004, p. 111), i confirma la seva condició de grans propietaris. Més improbable és identificar el protagonista del judici Miró Guillem amb el propietari del mateix nom que trobem com a testimoni d'actes notariais de grans personalitats, com la vescomtessa Guisla, l'any 1041 i el mateix Gombau de Besora, l'any 1018.⁵²

24

Per la seva part, Guanagold surt com a propietari en les afrontacions de les compres esmentades dels germans Miró i Vives. També un Guanagold Sindred va ser marmessor de Mir Geribert, el gendre de Gombau de Besora, l'any 1060, en la publicació sacramental del testament d'aquest.⁵³ Considerant que es pot tractar amb molta probabilitat del protagonista del judici de 1027, aquest fet situa a Guanagold en l'entorn més proper del poderós personatge i, molt probablement del sogre de Mir Geribert, Gombau de Besora.

Però, la dada més clara de la rellevància de tots els litigants és que tots ells, Guanagold, Miró i Vives, van ser marmessors del testament que Gombau de Besora va dictar quan volia marxar a terres musulmanes, l'any 1041.⁵⁴ “Guangaldus Sendre i Miro Vuilelmus et frater suos Vi-

vas” van ser declarats marmessors de les darreres voluntats de Gombau, conjuntament amb Aurúcia, la seva esposa, i altres membres de l'entorn del magnat. Això vol dir que tenien molta proximitat amb el testador i probablement gaudien d'un poder econòmic i social a l'alçada d'aquesta amistat. En el cas de Guanagold la seva relació amb Gombau el va convertir en el garant del compliment de les condicions que imposava a la seva filla Guisla i al seu gendre, Mir Geribert, per rebre l'herència. Ell era, amb un altre home de la seva confiança, Ramon Llobet, els que havien d'assegurar el compliment de la voluntat del testador. També és possible que ells dos fossin els castellans de Montbui i Palaudalmanla, que havien d'impedir el lliurament dels esmentats castells a Mir Geribert i Guisla si aquests no pagaven una quantitat obligada pel testador.

Encara que en alguns dels casos esmentats la vinculació dels noms amb els dels litigants no sigui gaire clara, en molts sí que ho és. Especialment evident és la seva presència en el testament de Gombau de Besora. Aquesta vinculació amb el que esdevenia el president del tribunal els convertia en prominents personatges, per la seva condició social i, per lògica, en grans propietaris; en senyor (“domno”), en el cas de Miró, i en un possible veguer, en el cas de Guanagold. Per tant, Miró i els seus germans, així com Guanagold i els seus cohereus devien

⁵¹ JUCAME, 182

⁵² DACB, 611 (1041) i DACB, 304 (1018)

⁵³ DACB, 1014 (1060)

⁵⁴ CSVMar, 1048 (1041)

tenir abundants possessions, amb rendes o treballadors a càrrec (serfs o lliures).

Guanagold defensava el seu dret de fer passar l'aigua per l'alou dels germans Miró i Vives, fills de Guillem. Però les possessions de Guanagold eren també dels seus cohereus ("*cohederedum illorum*"). En l'època del judici, encara es practicava la successió indistinta de l'herència familiar; això vol dir que el patrimoni passava per igual a tots els fills i les filles. La llei goda ho establí de manera clara en els casos de mort sense testament i era habitual en la pràctica testamentària (To, 1997, p. 117). També, era un costum corrent en els àmbits de poder. Els comtes llegaven a tots els fills per igual (Aurell, 1998, pp. 33-36). En el cas de les dones, la llei establí una igualtat absoluta respecte als hereus homes, però en les pràctiques testamentàries solien rebre menys patrimoni que els fills (To, 1997, p. 125). Hi havia diferents maneres com l'herència passava als hereus i les hereves. El testador podia partir el patrimoni, i aquesta partició era més o menys equitativa. També podia deixar el patrimoni com un conjunt indivís, sense partir, entre els germans i les germanes. Aquesta mena de successió era el coheretament (To, 1997, p. 118). En aquest cas, que és el de Guanagold i com veurem també de Miró i Vives, els germans solien compartir els drets sobre el patrimoni. Guanagold actuava en el seu nom, però també ho feia en el nom dels seus cohereus, segurament els

seus germans. En el pacte de fermesa que finalitza el document del judici, signat per Miró i Vives, aquests s'adrecen als beneficiaris del pacte, a Guanagold, a Rigold i a Gauzbert. El document té una part il·legible, on podia haver algun altre nom. També el document esmenta Guisla, l'esposa de Guanagold, que gaudia de drets sobre el patrimoni familiar, com a receptora del dot marital, habitualment una dècima part que l'espòs o la seva família donava a l'esposa en el moment del casament (To, 1997, p. 151). Així doncs, segons es desprèn del document, Guanagold tenia dos o més germans, i una esposa, que participaven com ell en els drets sobre el mateix patrimoni familiar; eren els seus cohereus.

Miró i Vives també compartien drets entre ells i amb un tercer germà, Guillem, i una germana, Emma. En el pacte de fermesa accedeixen al pas de l'aigua sobre les seves terres, citats un per un i com una unitat ("*cum unum*"), perquè també eren cohereus. En els diferents moments del document en què se'ls esmenta, de forma recurrent Miró i Vives apareixen citats amb els cohereus: "*Vivano i Mirono et coheredibus illorum*". Setze anys més tard, Miró i Vives encara compartien propietats, fins i tot en les compres que van fer els anys 1043, 1045 i 1046.⁵⁵ En canvi, els altres cohereus ja no apareixen com a compradors.

Guanagold actuava com a representant dels drets dels cohereus, però dirigint i decidint sobre el patrimoni familiar. De fet, en una

⁵⁵ DACB, 647 (1043), DACB, 689 (1045) i DACB, 704 (1046)

primera lectura superficial, els béns familiars (rec i molins) sembla que eren exclusivament seus, encara que en el desenvolupament del document queda clar que compartia la propietat. Probablement, a la pràctica dirigia l'administració del patrimoni familiar i, per això, en el judici, la presentació de la disputa legal ("*magna altercatio*") esdevé un enfrontament "*inter Guandagoldus, filius qui fuit Sendredi*", i Miró i Vives: "*fili qui fuerunt Guilelmi*". Mentre que Guanagold actua com a únic representant dels cohereus, els germans Miró i Vives actuaven conjuntament dirigint el patrimoni familiar, que tenia altres cohereus. Tot i això, Vives no apareix en la signatura del pacte de fermesa. Resulta sorprenent, perquè en tot moment en el document els esments es refereixen als dos germans. La preeminència de Guanagold, per una banda, i de Miró i Vives, per l'altra, es pot explicar perquè en el cas de Guanagold era el primogènit, per una possible situació de minoria d'edat dels germans, o per la condició femenina en el cas d'Emma, germana de Miró i Vives. Guisla, esposa de Guanagold gaudia només del dècim que li reportava el matrimoni.

Vives era levita.⁵⁶ Ostentava un càrrec religiós i això el vinculava a la seu catedralícia de Barcelona. Els levites tenien una condició religiosa característica de l'alta edat Mitjana que era equiparable al de diaca.⁵⁷ Els levites es vinculaven amb institucions diocesanes. El títol estava

estès en els segles X i XI i els que l'ostentaven solien tenir formació acadèmica, encara que també trobem molts membres que exercien activitats mundanes: es dedicaven a l'activitat militar i posseïen castells (Freedman, 1985, pp. 42-43). Com que la dignitat de levita convertia la persona en clergue, però sense la imposició del celibat, aquest grau d'orde sacerdotal va permetre a membre importants de les famílies més poderoses del país ostentar càrrecs i possessions eclesiàstiques sense incomplir la llei, que impedia que els càrrecs sacerdotals estiguessin casats.

Els molins de Guanagold i de Miró i Vives

La disputa que obre el judici de 1027 va ser sobre el dret de pas de l'aigua per l'alou de Miró i Vives i els altres cohereus seus. Guanagold i la seva família havien construït un rec sobre els terrenys de la família de Miró i Vives. Un rec que alimentava els molins familiars. L'enfrontament s'acabà convertint en una disputa que qüestionava la manera com es captava l'aigua i com es portava per tal de moure els molins: "*transducere aquam unde molant molina*".

Les dues parts tenien diversos molins. En aquell moment els molins eren petites i senzilles instal·lacions que agafaven aigua des de no molt lluny d'on es trobaven, aprofitant el desnivell del curs fluvial (Bolòs, 1983; Bonnassie, 1981, vol. I, pp. 400-409). La informa-

⁵⁶ "*Vivanum levitam*": JUCAME, 218 (1027). També a JUCAME, 182 (1019)

⁵⁷ Sobre els levites: Freedman, 1985, p. 42 i 42. En relació amb els levites de la catedral de Barcelona: Planas, 1989. El bisbe Deusdat descrivia la comunitat de religiosos que dirigia, que segons ell estava formada per "*tam sacerdotum quam levitarum mihi subiectorum*": DACB, 301 (1018)

ció que ens dona la documentació no permet deduir clarament d'on es captava l'aigua; és a dir, per on circulaven els recs. Podria ser que els recs captessin l'aigua amunt de la muntanya, travessessin algun alou, i el pendent en descens facilités un fàcil funcionament per a uns mecanismes moliners poc complexos. A prop del curs del Besòs, a peu de muntanya com diu el document, es trobaven els molins, que evacuaven l'aigua en el curs del riu.⁵⁸ També, seria possible que l'aigua obtinguda fos del riu Besòs. Un document de 1004, situa en el lloc de Bosquerons (Montornès) la captació d'aigua d'un rec que va vendre Sindred, amb la seva esposa, a Guillem; Sindred i Guillem podrien haver estat els pares respectius dels litigants.⁵⁹ També, Gombau de Besora demana a Guanagold que permeti que els molins de Miró i Vives rebin l'aigua captada a la seva glera (resclosa) i el document esmenta la possibilitats que la resclosa sigui malmesa per inundacions o crescudes del riu. Això fa pensar en una captació des d'un curs fluvial amb cert cabal. Els recs, que naixerien de la resclosa de Guanagold, segons la petició de Gombau, haurien de seguir un curs relativament llarg (potser des de més amunt del terme de la parròquia de Martorelles, en el terme de Montornès) per aconseguir guanyar pendent, travessarien diversos alous i anirien a parar

al Pla, al peu de la muntanya, ja a Martorelles.⁶⁰

La zona on s'ubicaven els molins del conflicte, la plana de la riba del Besòs, va ser una àrea d'aprofitament moliner més endavant, segons es desprèn de la documentació posterior i també per les evidències que queden d'un antic rec mulnar (Vilaginés, 2016, p. 27; Garcia-Pey, 1997, p. 101). L'existència de diferents moles en cada cas descarta que es tractessin d'instal·lacions per a un ús limitat a l'autoconsum. En els molins de Guanagold i els seus cohereus i en els de Miró, Vives i els seus cohereus es devien moldre cereals de més productors que només els d'una sola explotació. Els molins tenien una capacitat limitada, per les seves fràgils condicions i per la manca de potència hidràulica, però la quantitat de farina que podien produir devia ser suficient per al subministrament d'una població més àmplia i segurament per a la venda en el mercat. A finals del segle X, ja tenim constància d'una nombrosa extensió de la molinaria en els diferents cursos fluvials del Vallès (Vilaginés, 2016). El monestir de Sant Cugat va iniciar una campanya d'incorporació, mitjançant vendes o donacions de particulars, de nombrosos molins. A vegades, en disputa amb altres potentats laics (Kirchner, 2012, pp. 25-39). L'interès per la molinaria i la producció de farina de cereal s'emmarcava en un procés d'exten-

27

⁵⁸ "Usque ad radicem montis iusta quem constructa sunt ipsius et coheredum illius molina": JUCAME, 218 (1027)

⁵⁹ DACB, 46 (1004).

⁶⁰ "Et consulit predicto Guandalgaudo ut ineret decurrere et capi aquam per omnem suam et coheredum illis glaream... si provenierit omne illorum alodium effci glarea propter inundationem vel impulsionem rivi circum decurrentis...": JUCAME, 218 (1027)

sió de la cerealicultura i una aposta clara per una alimentació basada en el pa (Riera, 2017). El cereal (ordi i blat) era de fàcil emmagatzematge i era ideal per subministrar àrees amb un incipient augment de població. La farina ja molta facilitava aquest procés. La ciutat de Barcelona oferia una bona demanda. També a prop de Martorelles hi havia un mercat on vendre la farina excedentària. El mercat de Granollers apareix esmentat els anys 1019 i 1041.⁶¹

28

L'aigua dels molins de Guanagold no servia per nodrir cap horta subregania. Almenys, la documentació no esmenta aquesta possibilitat. En molts casos, les instal·lacions molineres disposaven d'espais de cultiu de regatge, aprofitant l'aigua que movia els ginyes, normalment, després de desguassar-la; era la "terra subraganea" (Bonnassie, 1981, vol. I, p. 400). En el cas del rec que anava als molins de Miró i Vives, Gombau de Besora, el president del tribunal, preveu que des de la resclosa es pogués regar un possible camp, romput per pagesos de la rodalia. Gombau proposava que fossin tres homes bons i eficients els que s'ocupessin de la feina.

En altres casos, l'aigua de rec servia per a activitats diferents de la molinaria. L'any 1020 la comtessa Ermessenda atenia els prec dels homes de Corró d'Amunt de poder captar aigua en un rec preexistent i conduir-la a la seva població i poder regar els seus camps.⁶² En la relació d'activitats en què la comtessa admet que es pugui usar l'aigua transportada hi ha la pro-

ducció d'un ampli ventall de productes agraris, però no apareix cap esment a un ús moliner. Els homes de Corró eren petits pagesos lliures, amos de les seves terres, que desestimaven l'ús del molí, tot i tenir la possibilitat de disposar de la font d'energia que els movia. Ells produïen per a l'autoconsum i en una escala molt mínima per al mercat. No produïen pràcticament cereals, per tant mantenir un molí o diversos molins els resultava sobrer.

En canvi, l'aposta pel model ce-realístic i l'activitat molinera estava molt més clara en el cas de la família de Guanagold i també en el dels germans Miró i Vives. Ells produïen cereals per al mercat i segurament venien el producte en forma de farina. La població del comtat de Barcelona estava creixent demogràficament (Bonnassie, 1981, vol. I, p. 379; Salrach, 2004, pp.32-51). Noves capes socials i més persones alliberades de l'activitat primària, especialment en els sectors dirigits, s'havien d'alimentar. La cerealicultura i la molinaria donaven satisfacció a aquests canvis.

Conclusions, un judici de transició cap a un món en transformació

El judici pel pas de l'aigua de Martorelles de l'any 1027 podia passar per un judici típic de la justícia prefeudal. La presència del jutge Bonfill Marc, un bon defensor de la llei visigoda, i de Gombau de Besora, un magnat del seguici de la comtessa Ermessenda, indiquen que així podia ser. No obstant això, el tipus de tribunal ja qüestionava

⁶¹ DACB, 278 (1017) i DACB, 611 (1041)

⁶² PACB-RBorrell-RBI, 149

una justícia predominantment pública. El seu president, Gombau de Besora, era un magnat de la cort comtal amb àmplies prerrogatives en l'exercici del poder en el Vallès, on disposava de dos extensos feus fiscals. Els seus tribunals es poden entendre com una mostra de la delegació del poder públic en aquestes àrees fiscals. Però també se salta la normalitat en l'exercici de la funció pública, perquè Gombau era més que un veguer, l'autoritat a qui li corresponia exercir l'administració de la justícia. La seva cort judicial (audiència) devia estar reconeguda pel poder, des del moment que hi participaven jutges que eren funcionaris comtals. En la majoria de les vistes, hi participà el jutge Ponç Bonfill Marc, que en un dels judicis era reconegut com jutge de palau. El tribunal del magnat podia ser una petita anomalia, que ja apuntava a una evolució cap a una privatització de la justícia en mans dels poderosos (més en endavant anomenats nobles). Els Usatges, el codi feudal que es va implantar més endavant, delegaven l'aplicació de la justícia de la gent als seus senyors feudals (Bastardes, 1984, pp. 86-87). Gombau resolía un conflicte entre homes (i famílies) poderosos que s'hi vinculaven socialment. Guanagold era possiblement un veguer seu i Miró i Vives eren grans propietaris de la zona, que gaudien de relacions de dependència amb ell. En aquest sentit, estava avançant els judicis senyorials que recollia el codi dels Usatges. Per això mateix, doncs, el judici de 1027 és l'evidència d'un moment de transició.

També ho és per la manera com es desenvolupà el judici i per la for-

ma com es va solucionar el conflicte que el va originar. El judici començava seguint la pauta dels plets tradicionals. S'exposava la demanda i el demandat havia de defensar-se amb documents escrits o testimonis. El desenvolupament del judici portava a una sentència fàcil, que beneficiava els demandants. Però el president intervenia proposant que els demandants renunciessin a la seva victòria, perquè hi havia una sentència anterior, avalada per documents verificats, que perjudicava els guanyadors del judici i beneficiava el perdedor. La idea del president era buscar un pacte que relacionés els conflictes dels dos judicis. La posició de força, com a senyor de les parts, permetia a Gombau, el president del tribunal, imposar el seu criteri sobre els litigants, que acabaren acceptant una concòrdia que permetia que l'aigua circulés cap als molins d'uns i altres. Al final, per evitar la irregularitat del procediment judicial, els demandants acceptaren renunciar a la seva reclamació que sol·licitava impedir el pas de l'aigua del rec pel seu alou.

Gombau de Besora aparcava la justícia de la llei i imposava la justícia conciliadora, que evitava la derrota d'una de les parts en conflicte, per arribar a un acord que beneficiés a tothom. La manera com acaba el judici demostra com ens trobem en un període de transició on ja s'entreveu el tipus de resolució de conflictes que predominarà en època feudal, de caràcter componedor i pactista.

El tema de la controvèrsia era el pas de l'aigua com a força motriu de molins. La molineria apareix

com una tecnologia que evidencia un món en transformació. L'emergència i el creixement d'una elit que gaudia dels excedents que produïa el treball de la població obligava a apostar per la cerealicultura com a font alimentària. Els excedents es canalitzaven a través de mercats com el de Granollers i servien per nodrir pròspers nuclis urbans on residia el poder, com era Barcelona. Els molins eren la tecnologia que permetia la difusió del model alimentari basat en els cereals (blat i ordi). Ens trobem en un període de transició també en aquest sentit. Les classes dominants procuraven obtenir el control de molins, que eren la peça clau en la difusió de la cerealicultura. Ho feien monestirs, com el de Sant Cugat, o magnats, com Sunifred de Rubí (Vilaginés, 2016, pp. 22-27; Kirchner, 2012, p. 31). Gombau de Besora conscient que els molins no s'havien de demolir, sinó protegir i potenciar, va buscar una solució pactada que impedia que els molins de les famílies de Guanagold i de Miró i Vives acabessin destruïts a causa de sentències judicials.

Estem davant del començament d'un nou model econòmic i alimentari, en el qual es generalitzarà la producció i el consum de cereals (Riera, 2017). En contraposició ens trobem amb l'hidraulisme de les petites comunitats de vilatans que produïen principalment per a l'autoconsum i on la producció de cereals quedava en un segon terme. En aquest model productiu els molins no tenien sentit. Ens serveix

d'exemple la comunitat de Corró d'Amunt. Els habitants de Corró també desitjaven aigua, concretament un rec que la comtessa Ermesenda els va concedir el 1020, però no la volien com a força motriu, sinó exclusivament per a regatge.

A Martorelles, a començaments del segle XI, dues famílies litigaven per l'aigua. Eren famílies propietàries, que posseïen i ampliaven el seu patrimoni, com ho feien els fills de Guillem, Miró i Vives. Eren famílies que aixecaven molins per beneficiar-se dels avantatges d'aquesta tecnologia, moguda per l'aigua. A Martorelles la construcció de recs moliners serà més endavant una realitat evident; allà es va construir un rec molt llarg que nodria potents instal·lacions molineres, a Lloberons i a Carrencà (Vilaginés, 2016, pp. 27-28; Garcia-Pey, 1997, p. 101). També la disputa per la captació i el pas de l'aigua esdevindrà un problema recurrent en aquesta zona de la conca del Besòs (Vilaginés, 2001, p. 92). El judici de 1027 és una prova destacada d'un món en transformació, que estava acabant en mans de poderosos personatges, com Gombau de Besora. Alguns d'aquests magnats van ser els iniciadors de les nissagues feudals que s'aniran consolidant posteriorment. El judici ens mostra com la manera de fer justícia estava canviant. Es perceben els canvis, malgrat que els que protagonitzen el judici són els defensors d'un model jurídic antic. Tot això passava a Martorelles, fa aproximadament mil anys.

Bibliografia

- Abadal, R. (1986, 3a ed.). L'abat Oliba i la seva època. Dins *Dels visigots als catalans*, vol 2. Edicions 62.
- Alturo, J., Bellès, J., Font i Rius, J. Ma., García, Y. i Mundó, A.M. (eds.) (2003). *Liber Iudicum Popularis*. Ordenat pel jutge Bonsom de Barcelona. Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia i Interior.
- Aurell, M. (1998). *Les noces del comte. Matrimoni i poder a Catalunya (785-1213)*. Omega.
- Bastardas, J. (1984). *Usatges de Barcelona. El codi a mitjan segle XII*. Fundació Noguera.
- Bonnassie, P. (1968). Les conventions féodales dans la Catalogne du XIe siècle. Dins *Annales du Midi: revue de la France méridionale*, vol. 80, núm. 89.
- Bonnassie, P. (1981). *Catalunya mil anys enrere. Creixement econòmic i adveniment del feudalisme a Catalunya, de mitjan segle X al final del segle XI*. 2 volums. Edicions 62.
- Bowman, J. A. (2004). *Shifting Landmarks: Property, Proof, and Dispute in Catalonia around the year 1000*. Cornell University Press.
- Brown, P. (2021, 2a ed.). *El mundo de la Antigüedad tardía. De Marco Aurelio a Mahoma*. Taurus.
- Ciurans, X. (2010). *Els Masferrer. Estudi d'una nissaga benestant del Vallès. Ajuntament de Montornès del Vallès i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Col·lecció Premi Montornès de Recerca Històrica*, 4 (2006).
- Els castells catalans*, vol.V (1976). Rafael Dalmau.
- Font i Rius, J. Ma. (2003). L'escola jurídica de Barcelona. Dins J. Alturo, J. Bellès, J. Ma. Font i Rius, Y. García i A.M. Mundó (eds.) *Liber Iudicum Popularis*. Ordenat pel jutge Bonsom de Barcelona (pp. 67-100). Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia i Interior.
- Freedman, P. (1985). *Tradició i regeneració a la Catalunya medieval*. Curial.
- García, Y. (2003). L'edició de Zeumer i la tradició manuscrita del Liber. Dins J. Alturo, J. Bellès, J. Ma. Font i Rius, Y. García i A.M. Mundó (eds.) *Liber Iudicum Popularis*. Ordenat pel jutge Bonsom de Barcelona (pp. 31-65). Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia i Interior.
- García-Pey, E. (1997). *Recull toponomàstic de Martorelles (Vallès Oriental)*. Fundació Salvador Vives Casajuana.
- Gil, X. (2004). *Ermesèn, vida y obra de la condesa. Estudio histórico de la documentación (c. 977- 1 de marzo de 1058)* (tesi doctoral). Universitat Autònoma de Barcelona.
- Kirchner, H. (2012). *Hidráulica campesina anterior a la generalización del dominio feudal. Casos en Cataluña*. Dins J. Torró i E. Guinot (eds.) *Hidráulica agrària y Sociedad feudal. Prácticas, técnicas, espacios*. Universitat de València.
- Kosto, A. (2001). *Making agreements in medieval Catalonia. Power, order and the written world. 1000-1200*. Cambridge University press.
- Matthews, A. Ch. (2021). *Law, Liturgy, and Sacred Space in Medieval Catalonia and Southern France, 800-1100*, Columbia University.
- Moreu-Rey, E. (1993, 2a ed.). *Antroponímia. Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms*. Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- Mundó, A. M. (2003). El jutge Bonsom. J. Alturo, J. Bellès, J. Ma. Font i Rius, Y. García i A.M. Mundó (eds.) *Liber Iudicum Popularis*. Ordenat pel jutge Bonsom de Barcelona (pp. 101-117). Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia i Interior.
- Pladevall, A. (1962). Sant Miquel del Fai: antiguo cenobio y parroquia. *Ausa*, 40, 209-228.
- Pladevall, A. (1975). *Ermessenda de Carcassona. Comtessa de Barcelona, Girona i Osona. Esbós biogràfic en el mil·lenari del seu naixement*. Marquès de Mura.
- Planas, C. (1989). *A l'entorn d'un grup eclesiàstic: els levites de Barcelona (985-1989)* (tesi doctoral). Universitat de Barcelona.
- Riera, A. (2017). *Els cereals i el pa en els països de llengua catalana a la baixa edat mitjana*. Institut d'Estudis Catalans.

- Rodenbusch, C. P. (2021). *The Wheel of Justice: Court Procedure, Conflict Resolution and Narratives in Medieval Catalonia (950-1130)* (tesi doctoral). Universitat de Barcelona.
- Ruiz-Doménec, J. E. (1984). *La memòria de los feudales*, Argot.
- Ruiz-Doménec, J. E. (2006). *Quan els vescomtes de Barcelona eren. Història, crònica i documents d'una família catalana dels segles X, XI i XII*. Fundació Noguera.
- Salrach, J. Ma. (1987). El procés de feudalització. Segles III-XII. Dins P. Vilar *Història de Catalunya*, vol. II. Edicions 62.
- Salrach, J. Ma. (2004). *Catalunya a la fi del primer mil·lenni*. Eumo i Pagès.
- Salrach, J. Ma. (2013). *Justícia i poder a Catalunya abans de l'any mil*. Eumo.
- Salrach, J. Ma. (en premsa). El canvi feudal i els canvis en la justícia a Catalunya durant l'alta edat mitjana. Dins VII Seminari d'Estudis Medievals d'Hostalric (Hostalric, 18 i 19 de novembre de 2021): *La Justícia a la Catalunya medieval*. Ajuntament d'Hostalric.
- Sobrequès, S. (1985, 4a ed.). *Els grans comtes de Barcelona*. Vicens Vives.
- Terradas, I. (2019). *La justicia más Antigua. Teoría y cultura del ordenamiento vindicatorio*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- To, Ll. (1997). *Família i hereu a la Catalunya nord-oriental (segles X-XII)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Vilaginés, J. (1987). *La transició al feudalisme, un cas original: el Vallès Oriental (ca 930 - ca 1090)*. Museu de Granollers, Col·lecció Estudis de Granollers i del Vallès Oriental, 2.
- Vilaginés, J. (2001). *El paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental (segles X-XII)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Abat Oliba, 234.
- Vilaginés, J. (2016). El molí de sota la vila. Recs i molins en època medieval. *Notes*, 32, 9-31.
- Zimmermann, M. (1973). L'usage du droit wisigothique en Catalogne du IXe au XIIe siècle: approches d'une signification culturelle. *Mélanges de la Casa de Velázquez*, 9, 233-281.

32

Fonts i abreviatures

- CCar Baiges, J. i Puig, P. (cur.) (2019). *Catalunya Carolíngia, volum VII El comtat de Barcelona*. Institut d'Estudis Catalans, 3 vols.
- CSVMar Guérard, M. (1857). *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Victor de Marseille*. Col·lección des cartulaires de France, t. 9, vol. 2, p. 511-524. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6250523s/f515.item.zoom>
- DACB Baucells, J., Fàbregas, A., Riu, M., Hernandez, J. i Batlle, C. (2006). *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la catedral de Barcelona*. Segle XI. Fundació Noguera, 5 vols.
- JUCAME Montagut, T. i Salrach, J. Ma. (dirs.) (2018). *Justícia i resolució de conflictes a la Catalunya medieval*. Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, Col·lecció diplomàtica. Segles IX-XI.
- LIBER Alturo, J., Bellés, J. Font i Rius, J. Ma., García, Y. i Mundó, A. (eds.) (2003). *Liber Iudicum Popularis*. Ordenat pel jutge Bonsom de Barcelona. Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia i Interior.
- PACB-RBorrell-RBI Feliu, G., Salrach, J. Ma. (dirs.) (1999). *Els pergamins de l'Arxiu Comtal d'Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*. Fundació Noguera. 3 vols.

Annex. Pergamí, transcripció i resum del document

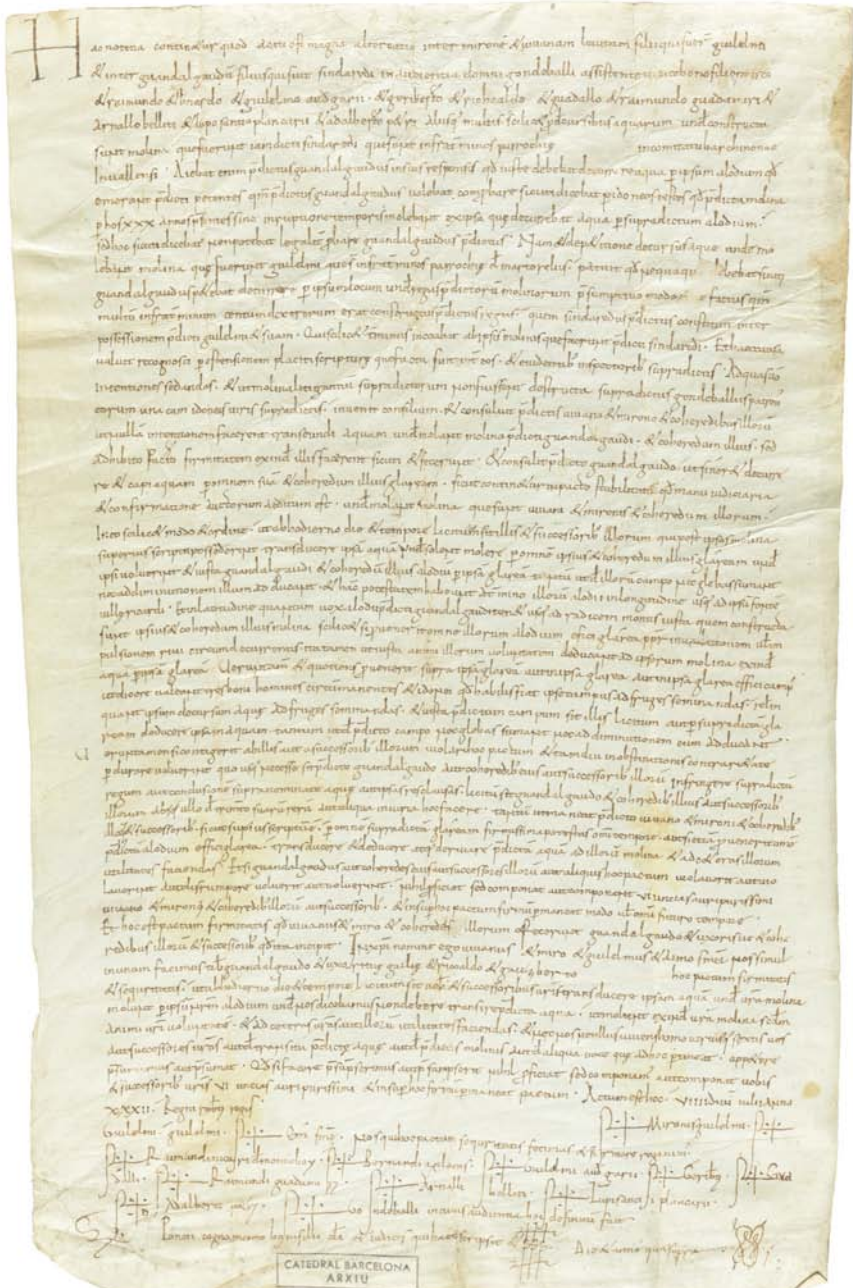

Figura 3. Pergamí del judici. Font: Arxiu de la Catedral de Barcelona, perg. 3-27-229. Copyright © Catedral de Barcelona, Drets Reservats

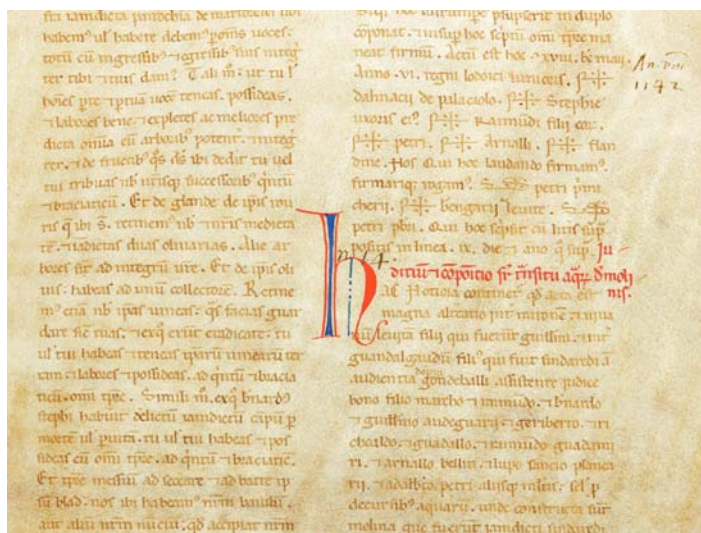

Figura 4. Fragments de la transcripció del judici. Font: Arxiu de la Catedral de Barcelona, Liber Antiquitatum III, ff. 5b-6a, doc. 14. Copyright © Catedral de Barcelona, Drets Reservats

34 Resum traduït del document

1027, juliol, 8

ACB, perg. 3-27-229

Baucells et alii (2006), doc. 404

Aquí es conté la gran disputa que es va produir entre Miró i el levita Vives. fills que foren de Guillem, i Guanagold, fill que fou de Sindred, en l'audiència del senyor Gombau, amb l'assistència del jutge Bonfill Marc i Ramon, Bernat, Guillem Audegard, Geribert, Rigol, Guadall, Ramon Guadamir, Arnau Bellit, Llop Sanç Plancari, Adalbert Pere i molts altres, pel curs de les aigües dels molins que foren aixecats per l'esmentat Sindred, els quals es troben en el terme de la parròquia (...) en el comtat de Barcelona, en el Vallès. Deia Guanagold que era just que les aigües poguessin discórrer per l'alou que van comprar els demandants, i volia demostrar per testimonis que l'aigua circulava pels esmentats alocs sense interrupció des de feia trenta anys. Però això, el mateix Guanagold va reconèixer que no ho podia provar legalment.

Per altra banda, sobre la qüestió de l'aigua que anaven als molins que foren de Guillem, que són a la parròquia de Martorelles, era evident que no podia circular pel rec dels molins esmentats, perquè havia estat construït de manera incorrecte, donat que estava creat amb menys de cent destres des de la possessió de Sindred. Aquesta causa va ser reconeguda quan van ser mostrades les escriptures signades entre les parts.

Per tal que els molins dels litigis no fossin destruïts, Gombau, senyor de les parts, amb el parer a favor dels bons homes amunt esmentats, va demanar a Vives i Miró i els seus cohereus que desistissin de la seva reclamació i, al contrari, fessin una declaració ferma permetent el pas.

Gombau va manar a Guanagold que permetés captar i discórrer l'aigua a la seva resclosa i dels seus cohereus, tal com es conté en el pacte que es va signar en el seu moment, perquè mogui els molins (i aquests puguin moldre) de Vivà i de Miró i dels seus cohereus, amb les següents condicions: que d'avui en endavant els molins els arribi l'aigua per l'alou de Guanagold, i que no s'afegeixen terres de conreu al camp que travessen; aquesta condició s'aplicarà en longitud fins a la font de Ricard i en amplada el que té l'alou de Guanagold fins al peu de la muntanya, on són edificats els seus molins; també, es contempla que si s'hagués d'arranjar la resclosa, per inundacions o per crescudes del riu, es mantingui el dret de conduir l'aigua pel mateix.

Sobre la possibilitat de conrear un camp sobre la resclosa o en la resclosa, Gombau estableix tres homes bons i eficients de la rodalia perquè el posin en conreu i s'agafi aigua de la resclosa per regar-lo.

Si es donés el cas que el pacte fos violat, fins al punt que Guanagold o els seus cohereus haguessin de trencar el rec o les recloses, sigui lícit que Guanagold i els seus cohereus facin el mateix. Miró i Vives poden mantenir el dret sobre la resclosa tot el temps, fins i tot quan s'hagi d'arranjar. Finalment, si Guanagold, els seus cohereus o els seus successors violessin el pacte, no els ho sigui permès i paguin sis unces d'or pur a Vives i a Miró i als seus cohereus o als seus successors. I que aquest pacte sigui permanent tot el temps. 35

Aquest és el pacte de fermesa que Vives i Miró i els seus cohereus van fer a Guanagold i a la seva esposa i als seus cohereus, que comença així: "En el nom de Crist, jo Vives, i Miró i Emma dona, nosaltres com un, fem a tu Guanagold, a la teva esposa, Guisla, i a Ricard i a Gauzbert (...) aquest pacte de fermesa i seguretat, de tal manera que d'avui i en endavant us sigui lícit a vosaltres i als vostres successors portar aigua fins als vostres molins pel nostre alou, on dèiem que no podia passar l'aigua perquè molin els vostres molins, segons la vostra voluntat. Ni nosaltres ni cap altre home viu d'ambdós sexes ens sigui permès discutir sobre el trànsit de l'aigua, o sobre els molins o sobre alguna altra raó relacionada. Que si ho fem, no sigui permès i us compemsem amb sis unces d'or pur. I el pacte es mantingui ferm."

Tot això s'ha realitzat el vuit dels idus de juliol de l'any 23 del regnat del rei Robert.

Signen: Miró Guillem, Guillem Guillem, Emma, dona, nosaltres que el pacte de seguretat fem i roguem firmar. Signen: Ramon, veguer de Montbui, Bernat Agulà, Guillem Audegar, Geribert, Guadall, Ramon Guadamir, Arnau Bellit, Llop Sanç Plancar, Adalbert Pere, Gombau, en l'audiència del qual això es va establir.

Ponç anomenat Bonfill, clergue i jutge, que això va escriure i subscriure el dia i l'any esmentat.